

ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

САГАЙДАК, ІЛЛЯ¹

Анотація

У статті досліджується взаємозв'язок між екологічними викликами, війною, кліматичними змінами та економічною політикою. Актуальність проблеми зумовлена потребою формування нової моделі економічної політики, в якій екологічний і кліматичний компоненти стануть не доповненням, а ядром стратегії відновлення та довгострокового розвитку. Це вимагає не лише інституційних змін, а й переорієнтації всієї системи державного управління на принципи «зеленої» економіки, енергоефективності, відновлюваної енергетики та соціальної відповідальності. Метою статті є обґрунтування необхідності інтеграції екологічних, кліматичних та продовольчих аспектів у сучасну економічну політику України.

Автор аналізує, як забруднення довкілля, руйнування інфраструктури, знищення природних ресурсів та загроза техногенних катастроф в умовах війни в Україні впливають на пріоритети національної економічної політики. Виокремлено концепцію «зеленої реконструкції» України та принцип «відбудувати зеленіше, ніж було», що передбачає інтеграцію екологічних стандартів у процеси повоєнного відновлення. Продемонстровано приклади масштабної екологічної шкоди, зокрема руйнування Каховської ГЕС, обстріли атомних електростанцій та індустриальних об'єктів, а також їхні довготривалі наслідки для здоров'я населення й екосистем. Крім того, виявлено загрози глобального голоду, який пов'язаний з воєнними конфліктами, кліматичними змінами та порушенням глобальних продовольчих ланцюгів, зокрема внаслідок російської агресії проти України. Метою статті є обґрунтування необхідності інтеграції екологічних і продовольчих аспектів у всі рівні економічного планування та політики України. Акцентовано на переході до зеленої економіки, впровадженні відновлюваних джерел енергії, енергоефективності та інноваційних технологій у контексті стійкого розвитку та глобальної безпеки. Зроблено висновок, що кліматичні зміни як фактор економічної політики стимулюватимуть перехід до відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та впровадження інноваційних технологій. Реалізація «зеленої» економіки та впровадження інноваційних технологій стане ключовим фактором для успішної післявоєнної відбудови, забезпечення сталого розвитку та збереження екологічної безпеки.

Ключові слова: економічна політика, екологія, зелена реконструкція, кліматичні зміни, війна, продовольча безпека, сталий розвиток, відновлювана енергетика, глобальний голод.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У ХХІ столітті світова економічна політика дедалі більше формується під впливом глобальних екологічних викликів, кліматичних змін та загроз економічній безпеці. Для України ці проблеми набули особливої гостроти в умовах війни, що спричинила безпрецедентні екологічні збитки: знищення природних ресурсів, забруднення повітря, води та ґрунтів, пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, включно з атомними станціями та гідроелектростанціями.

Екологічна ситуація в країні стала не лише гуманітарною і техногенною загрозою, а й суттєвим чинником, що потребує інтеграції в стратегію економічного відновлення. Водночас кліматичні зміни та ризики глобального голоду ще більше

ускладнюють формування сталих моделей розвитку, які мають враховувати взаємозалежність між економічним зростанням, охороною довкілля та соціальною безпекою.

Загострення проблем продовольчої кризи внаслідок блокування українського експорту, руйнування аграрної інфраструктури та деградації земель також вимагає переосмислення ролі України як гаранта світової продовольчої безпеки. Постає питання: яким чином адаптувати економічну політику України до нових реалій, де пріоритетним стає баланс між економічним розвитком, екологічною безпекою та продовольчою стабільністю?

Актуальність проблеми зумовлена потребою формування нової моделі економічної політики, в якій екологічний і кліматичний компоненти стануть не доповненням, а ядром стратегії відновлення та довгострокового розвитку. Це вимагає не лише інституційних змін, а й переорієнтації всієї системи державного управління на

¹ Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)
E-mail: i.v.sahaidak@udu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8622-3704>

принципи «зеленої» економіки, енергоефективності, відновлюваної енергетики та соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблематика взаємозв'язку екологічних викликів та економічної політики активно розробляється у сучасних наукових дослідженнях. У працях Н. Скоробогатової обґрунтовано взаємозалежність між економічним зростанням та екологічними ризиками, що зумовлює необхідність формування нових підходів до сталого розвитку (Скоробогатова, 2022). Експерти OECD у своїх звітах акцентують на масштабних екологічних наслідках війни в Україні та визначають «зелену реконструкцію» як невідкладну економічну потребу. У роботах С. Васильєвої підкреслено значення екологічних реформ як основи післявоєнного відновлення країни (Васильєва, 2024). Дослідження О. Орхіменко та О. Жуковської зосереджені на питаннях продовольчої безпеки та ролі України у подоланні загрози глобального голоду (Орхіменко, Жуковська, 2023). Важливим внеском у розуміння проблеми є також публікації міжнародних організацій (FAO, 2022, Світовий банк, 2022), які вказують на взаємозалежність між воєнними конфліктами, кліматичними змінами та глобальними продовольчими кризами. Питання зміни клімату як ключового чинника економічної політики висвітлюються у працях зарубіжних (Climate Science Special Report, 2017; Devereux S., 2000; Waal de Alex, 2017) та вітчизняних дослідників (Чупак, 2021; Яценко, Панченко, Іващенко, 2024), де підкреслюється необхідність переходу до низьковуглецевої економіки та впровадження інноваційних екотехнологій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного впливу війни на стан довкілля та економічну політику України, зокрема взаємозв'язок між руйнуванням критичної інфраструктури, забрудненням природних ресурсів і загрозою техногенних катастроф. Вимагають подальшого наукового обґрунтування підходи до інтеграції екологічної безпеки та продовольчої стабільності в національну економічну стратегію, враховуючи роль України як гаранта світової продовольчої безпеки. Нерозкритими залишаються також механізми реалізації концепції «зеленої реконструкції» на практиці, зокрема у поєднанні з переходом до низьковуглецевої еко-

номіки, використанням відновлюваних джерел енергії та впровадженням інноваційних технологій. Особливої уваги потребує дослідження взаємозалежності між кліматичними змінами та економічним розвитком у післявоєнний період, а також оцінка можливостей України щодо мінімізації загроз глобального голоду в умовах геополітичної нестабільності.

Методи дослідження. У процесі написання статті використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Метод системного аналізу застосовано для з'ясування взаємозв'язку між екологічними викликами, війною та економічною політикою. Історико-порівняльний метод дозволив простежити динаміку трансформації економічної політики під впливом кліматичних змін і воєнних конфліктів. Для оцінки сучасного стану та наслідків екологічних катастроф використано методи узагальнення, аналізу статистичних даних міжнародних організацій (Світовий банк, FAO, OECD) та результатів гідрологічних і екологічних досліджень. Метод контент-аналізу застосовано при вивченні міжнародних і вітчизняних наукових публікацій, звітів і нормативних документів. Прогностичний метод використано для формування висновків щодо перспектив інтеграції екологічних стандартів у післявоєнну економічну політику України.

Мета та формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності інтеграції екологічних, кліматичних та продовольчих аспектів у сучасну економічну політику України. Завдання полягає у визначенні масштабів воєнних екологічних збитків, аналізі взаємозв'язку між економічним розвитком і змінами клімату, з'ясуванні ролі України у глобальній продовольчій безпеці та формулюванні напрямів «зеленої реконструкції» для забезпечення сталого розвитку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Екологія виступає ключовим фактором, що формує зміст економічної політики. Вже у другій половині минулого століття світ переконався в тому, що технологічний прогрес та економічне зростання, які сприяють покращенню рівня добробуту населення, часто супроводжується погіршенням стану навколишнього середовища, що в принципі привернуло суспільну увагу до екології та зумовило появу екологічної політики. Аналіз даних Світового банку, до яких звертається Н. Скоробогатова, доводить таку

взаємозалежність: „при зростанні обсягу ВВП зростають і викиди забруднюючих речовин, що призводить до збільшення смертності населення» (Скоробогатова, 2022, с. 99). До такого висновку приходять дослідниці на основі аналізу ВВП та соціально-екологічних показників у 27 країн ЄС, України та Китаю як країни стрімкого економічного зростання у останні роки за період 2000–2021 рр. Зокрема, за досліджуваній період обсяг ВВП Китаю зріс у 14,6 разів, в країнах ЄС – в середньому у 3,6 рази, а в Україні – у 6,2 рази. Наочне представив взаємозв'язок між обсягом ВВП, викидами CO₂ та рівнем смертності дослідниця демонструє лідируючі позиції Китаю за обсягом річного ВВП та обсягів викидів CO₂, а з європейських країн лідируючу позицію Німеччини за цими двома показниками. В Україні рівень викидів CO₂ в майже вдвічі перевищував аналогічний показник Китаю та вона зайняла одну з лідируючих позицій за рівнем смертності (Скоробогатова, 2022, с. 99-100). Отже, вплив економічного зростання на зміни клімату, забруднення довкілля та виснаження природних ресурсів вимагають від держав адаптувати економічну стратегію, щоб забезпечити сталий розвиток і екологічну безпеку. Це проявляється в підтримці відновлюваних джерел енергії, стимулюванні зелених інвестицій, впровадженні технологій з низькими викидами та посиленні регуляторних заходів для збереження навколишнього середовища. Питання зеленого переходу, що традиційно пов'язується з переходом до низьковуглецевої економіки та відновлювані джерела енергії, вже підіймалось вище в контексті досягнення енергетичної незалежності як нашої країни так і країн Європейського Союзу.

Інтенсифікація зусиль з уможливлення зеленого переходу лише один з викликів, що спричинила війни в Україні. Причому цей виклик на відміну від інших носить позитивний характер. Інші виклики, пов'язані з широкомасштабною шкодою для навколишнього середовища, з руйнівними та часто «довгостроковими наслідками для здоров'я людей, екосистем та економіки України та за її межами» (Екологічні наслідки війни в Україні та перспективи зеленої реконструкції, 2022), на що звертають увагу експерти OECD у своєму звіті «Екологічні наслідки війни в Україні та перспективи зеленої реконструкції».

Ці збитки, руйнування та забруднення торкнулись водних та лісових ресурсів, повітря, землі, рослинності та тваринного світу. Існують

чисельні свідчення про те, що від початку війни російські війська регулярно обстрілюють нафтобази та великі промислові об'єкти по всій Україні, що призводить до потрапляння важких металів від снарядів та військової техніки у ґрунт і підземні води. Пожежі в лісах і степах знищують природне середовище рідкісних видів, завдаючи невідправної шкоди екосистемам.

Особливо занепокоєння викликають воєнні дії поблизу атомних електростанцій, розміщення на них військової техніки та підриви боєприпасів у безпосередній близькості до них. Масові, майже безперервні обстріли 4 діючих на території України електростанцій та захоплення росіянами однієї з них – Запорізької атомної станції – створюють серйозну загрозу техногенної катастрофи, яка може зробити прилеглі території непридатними для життя людини. Експерти МАГАТЕ постійно наголошують на тому, що «енергетична інфраструктура України надзвичайно крихка і вразлива, що піддає ядерну безпеку великому ризику» та закликають «максимальної військової стриманості в районах, де розташовані великі об'єкти ядерної енергетики та інші об'єкти, від яких вони залежать» (Дзеркало тижня, 2024).

Руйнування Каховської ГЕС у червні 2023 року стало справжньою екологічною катастрофою, наслідки якої відчутні на території всього Чорноморського регіону. Дослідження Британського центру екології та гідрології (UKCEN) та HR Wallingford, що були оприлюднені через 9 місяців після катастрофи, показали серйозні загрози для довкілля та біорізноманіття. На основі гідрологічного моделювання, цифрових технологій, аналізу супутникових знімків та екологічних даних, дослідники прийшли до висновків, що підлив призвів до загибелі тисяч риб, спустошення Каховського водосховища та ерозії відкладень. Також на затоплених територіях виявлено понад 1000 можливих джерел забруднення, серед яких промислові об'єкти та очисні споруди. Дослідження показало, що катастрофа завдала шкоди пів мільйону гектарів заповідних територій, зокрема Чорноморському біосферному заповіднику (Річниця підриву Каховської ГЕС, 2024).

Експерти OECD у згаданому вище звіті проводять думку, що «у короткостроковій перспективі Україні потрібно зосередитися на усуненні та мінімізації негайних ризиків, які війна створює для здоров'я населення та довкілля. А в довгостроковій перспективі післявоєнну «зелену» реконструкцію слід розглядати не як додаткову або бажану

опцію, а як економічну необхідність для фундаментального переходу України до зеленої економіки» (Екологічні наслідки війни в Україні та перспективи зеленої реконструкції, 2022).

Принцип «відбудувати зеленіше, ніж було», як зазначають представники ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» у підготовленій ними аналітичній записці «Зелене» повоєнне відновлення України: візія та моделі» «має стати основою української стратегії. Це включає обов'язкове врахування питань декарбонізації, збереження біорізноманіття та адаптації до зміни клімату. До того ж інтеграція принципів Нового європейського Баугаузу – сталість, естетика, спільнотворення – сприятиме не лише екологічній, але й соціально-економічній відбудові» («Зелене» повоєнне відновлення України: візія та моделі, 2022, с. 30).

Отже, екологічні виклики визначають пріоритети економічної політики, сприяючи балансу між економічним зростанням і охороною довкілля. А післявоєнна економічна політика України має інтегрувати екологічні питання «в усі аспекти національної стратегії відновлення, що передбачає пріоритетну увагу до екологічних стандартів у ключових секторах економіки. Зелена відбудова дасть змогу створення нових робочих місць, особливо у зелених секторах, що сприятиме поверненню українців додому та забезпеченню їх гідною працею» (Васильєва, 2024, с. 56).

Загроза глобального голоду ще один виклик світової економічної політики, який експерти світового банку характеризують як «соціальне лихо, викликане тривалою нестачею продовольства, що приводить до масової загибелі населення на великих територіях», зазначаючи що «голодомори супроводжують людство всю його історію з часів Стародавнього Єгипту до інноваційного XXI століття – і досі залишаються актуальною проблемою, з якою сучасний світ поки не в змозі впоратися» (Світовий голод: причини, наслідки, ризики, статистика, історія та заходи боротьби з проблемою, 2022). Дослідник глобального голоду Стівен Деверо у своїй відомій праці «Famine in the Twentieth Century» (Голод у двадцятому сторіччі, 2000), наводить докази, що понад 70 мільйонів людей померли від голоду в XX столітті. Він зібрав дані з понад 30 великих голодів і оцінив успіхи деяких частин світу у подоланні проблеми масового голоду, зокрема Китаю, Радянського Союзу, Індії та Бангладеш. Він порівнює це з досвідом Африки на південь від

Сахари, де голод, викликаний зв'язком між посухою та громадянською війною, став ендемічним з кінця 1960-х років (Devereux, 2000).

Питання глобального голоду у XXI столітті пов'язують передусім з продовольчою ситуацією у найбідніших країнах Африки, Азії, Латинської Америки та Карибського басейну. Викорінення бідності та голоду було проголошено як ключову мету серед Цілей розвитку тисячоліття на Саміті тисячоліття у 2000 році. Тоді очікувалося, що до 2015 року кількість голодуючих у світі зменшиться з 850 мільйонів до 450 мільйонів людей. Завдяки впровадженню новітніх технологій в аграрному секторі та зростанню його продуктивності цю мету було досягнуто й кількість людей, які недоїдають, скоротилася майже вдвічі. Водночас в деяких країнах багаторічний прогрес подолання голоду анулювала пандемія COVID-19 у 2019–2021 роках. За даними ФАО, у 2021 році майже 770 мільйонів людей недоїдали, що на 46 мільйонів більше, ніж у 2020 році, і на 150 мільйонів більше, ніж у 2019 році (Food and Agriculture Organization, 2022).

В цей же час, як зазначає журналіст і історик, Алекс де Ваал, що досліджує проблему голоду починаючи з 1980-х років, посиляючись на дані ООН, 276 мільйонів людей у всьому світі відчували «гостру продовольчу нестачу». Сорок мільйонів перебували у «надзвичайних» умовах, на один крок до технічного визначення ООН «голоду». За переконанням де Ваала, загроза голоду у 2022 році досягла критичної точки: «На початку року сукупні наслідки кліматичної кризи, економічних наслідків Covid-19, збройного конфлікту та зростання вартості палива та продуктів харчування вже спричинили різке збільшення кількості людей, які потребують допомоги. Потім російське вторгнення в Україну раптово припинило експорт пшениці зі світової житниці» (Waal de Alex, 2022).

Відзначимо, що загрозу глобального голоду зумовлюють дія багатьох факторів – природних, політичних та соціально-економічних. Негативними природними факторами традиційно є повені, засухи, тропічні циклони, які наносять вагомий збитку сільському господарству, знищуючи урожаї. Наприклад, у країнах Центральної Америки – Гватемалі, Гондурасі, Нікарагуа та Сальвадорі – факторами ризику є посуха, шторми та високі ціни на продукти харчування (Орхіменко, Жуковська, 2023, с. 19). Ситуація стає гірше як правило через те, що ці негативні

природні політичні діють вкупі з політичними факторами, якими є політична нестабільність, військові конфлікти чи невизначеність. Хоча додатковий II протокол Женевської конвенції про захист цивільного населення під час, що було прийнято 1977 році (Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, 1977), забороняє використовувати голод як військову зброю, це положення часто ігнорувалось зокрема у Демократичній Республіці Конго, Сомалі, Ємені, Судані і Південному Судані, Ефіопії та інших країнах. Журналіст і історик Алекс де Ваал, який у свій час по свіжих слідах задокументував і проаналізував голод в Ефіопії 1984-86 рр., переконаний у тому, що майже всюди в світі голод є наслідком війни. У своїй праці «Mass Starvation: The history and future of famine» (Масовий голод: історія та майбутнє голоду, 2017) (Waal de Alex, 2017) дослідник доходить висновку, що повернення голоду після певних успіхів у боротьбі з ним пов'язано з дедалі більшим використанням голоду як зброї війни. У більш пізній праці «The Vanishing Point of the Laws of War» (Точка зникнення законів війни, 2022), дослідник зазначає: «Майже всі сучасні голодомори, включно з голодами в Ємені та Тиграї, спричинені тактикою ведення війни. Голодна облога здавна була улюбленою зброєю загарбників: вона проста, дешева, безшумна і страшенно ефективна. Навіть зупиняючи кораблі з пшеницею, Росія змушувала українців спускатися в підвали і не давала їм можливості отримати їжу, воду та інші предмети першої необхідності. Російська армія має досвід застосування цієї стратегії; позбавлення всього необхідного для підтримання життя було головною особливістю чеченських війн. У Сирії війська президента Башара Асада розписали гаслом «ЗДАЙСЯ АБО ПОМРИ З ГОЛОДУ» блокпости за межами опозиційних анклавів, які вони взяли в облогу за допомогою російських військових радників і підтримки» (Waal de Alex, 2022).

У цій праці автор констатує, що на сьогодні найбільше відчувають загрозу голоду 5 африканських країн – Ефіопія, Південний Судан, Ємені, Сомалі та Мадагаскар. З цих п'яти країн чотири охоплені громадянською війною. Рідкісним випадком браку продовольчої безпеки без громадянської війни є лише Мадагаскар, де послідовність безпрецедентних посух залишила південну частину острова в скрутному становищі. В інших бідних країнах бойові дії посилюють відсутність продовольчої безпеки, перешкоджаючи сіль-

ському господарству, підриваючи продовольчі ринки та перенаправляючи мізерні бюджети від програм охорони здоров'я та соціального забезпечення на військові потреби (Waal de Alex, 2022).

Вагому роль відіграють також соціально-економічні фактори – економічні кризи, потрясіння, перенаселення. Зокрема, максимальне число смертей від голоду традиційно фіксується у країнах з високою щільністю населення. У країнах Африки, де перенаселення супроводжується дефіцитом води і природних багатств, ситуація стає ще більш плачевною, коли немає ні води, ні землі, ні їжі. Невирішення проблеми глобального голоду також справедливо пов'язують з нераціональним використанням продуктів харчування. Зокрема, у світовому масштабі 30% їжі, що придатна до вживання, відправляється в сміттєві контейнери. У Сполучених Штатах цей показник досягає 40%. У країнах Європи щорічно викидають 100 млн тон їжі, а всі люди світу – 1,3 млрд тон. Вагому кількість їжі утилізують великі продуктових мережі лише через її певну невідповідність прийнятим стандартам (Світовий голод: причини, наслідки, ризики, статистика, історія та заходи боротьби з проблемою, 2022).

За великим рахунком дію соціально-економічних факторів голоду можна пояснити тим, що забезпечення країн ЄС та найменш розвинутих відрізняється майже у три рази. Аналіз структури харчування на основі показників продовольчого забезпечення дозволив виявити суттєві відмінності у наборі та енергетичній цінності продуктів харчування. Разом з тим пшениця та продукти її переробки становлять суттєву основу харчового раціону на рівні 10-21%. Результати дослідження О. Орхіменко та О. Жуковської вказують на посилення тренду зниження продовольчого забезпечення пшеницею та продуктами її переробки у всіх групах країн. Причому щоденне постачання продуктів переробки пшениці громадянам найбільш бідних країн майже в 3 рази відстає від аналогічного постачання країн ЄС і майже в 2 рази – країн, що розвиваються (Орхіменко & Жуковська, 2023, с. 22).

Україна, як гарант світової продовольчої безпеки навіть в умовах військової агресії продовжує виробництво та експорт зернових, який у 2022/23 маркетинговому році склав 49 млн тон. Замінована територія та військові дії призвели до падіння експорту пшениці на 37,5%. Для відновлення прогресу досягнення цілей сталого розвитку у питаннях подолання голоду необхідні новітні підходи щодо аграрного

виробництва у різних кліматичних умовах, удосконалення механізмів управління виробничими ланцюжками з мінімізацією втрат та посилення відповідальності держав за колективну безпеку (Орхіменко & Жуковська, 2023, с. 17).

Вже згадуваний автор дослідження масового голоду XX сторіччя Стефан Девере стверджує, що для ліквідації голоду в XXI столітті потрібні не лише технічні можливості щодо виробництва та розподілу їжі, але й значно більше політичної волі на національному та міжнародному рівнях, ніж це було досі (Devereux, 2000). Схожу думку неодноразово висловлював у своїх працях вже згадуваний Алекс де Баал. Ще у ранній праці «Famine that Kills : Darfur, Sudan» (Голод, який вбиває, 1989, повторне видання 2005) (Devereux, 2005), яку він написав по результатам своєї польової роботи для докторської дисертації з соціальної антропології про те, як сільські жителі Судану розуміли голод і приймали стратегії подолання, щоб спробувати його пережити, він писав: «будь-який уряд здатний зупинити голод, але не будь-яке цього бажає» (Світовий голод: причини, наслідки, ризики, статистика, історія та заходи боротьби з проблемою, 2022).

Кліматичні зміни також постають вагомим викликом світової економічної політики. Вони зумовлюють також певною мірою загрозу глобального голоду та щільно пов'язані з іншими екологічними викликами. Чимало політиків та громадських діячів вже не один рік називають кліматичні зміни загрозою номер один для людства та закликають до термінових дій щодо її подолання. Наприклад, представники Центру екологічних ініціатив «Екодія», що об'єднує експертів та активістів навколо ідеї збереження довкілля констатують: «Світ опинився сьогодні на порозі кліматичної катастрофи. Через вплив людини піднімається рівень світового океану, тануть льодовики, зникають цілі екосистеми, почастишали екстремальні погодні явища, понад 250 мільйонів людей можуть стати кліматичними біженцями вже до середини цього століття.» (Протидія зміні клімату, 2024).

Питання змін клімату підіймалось ще представниками Римського клубу в 1970-х роках, проте висловлювання про загрозу кліматичної катастрофи стали з'являтися після оприлюднення дослідження уряду США «Climate Science Special Report: Fourth National Climate Assessment» (Спеціальна доповідь з кліматології. Четверта національна оцінка клімату, 2017) У цьому

документі обсягом у 1500 сторінок була подана всебічна характеристика прогнозного впливу людської діяльності на клімат й проводилась думка про те, що, зміна клімату завдасть значної шкоди економіці, навколишньому середовищу і здоров'ю людини, якщо не буде терміново вжито запобіжних заходів. За умови відсутності протидії чинному рівню викидів в атмосферу, до кінця століття певні галузі зазнають збитків на сотні мільярдів (Wuebbles et al., 2017).

Варто відзначити, що існує також й думка, що оцінки впливу людини на зміну клімату перебільшені, а вплив зміни клімату на більшість галузей економіки буде незначним відносно інших чинників. Зокрема, такої думки дотримуються експерти Міжурядової групи ООН з питань зміни клімату, що підготували «IPCC Fifth Assessment Report» (П'ятий звіт про оцінку, 2014) та окремі дослідники, закликаючи до перенесення уваги від глобального до місцевого, вважаючи що «турбота про природу на місцях принесе нам значно більше користі, ніж введення екологічних податків чи встановлення обмежень на викиди парникових газів» (Чупак, 2021). Така позиція може бути лише частково виправданою, ураховуючи масштаби руйнівного для довкілля впливу російсько-українська війни.

Не дивлячись на неоднозначні оцінки наслідків змін клімату, питання кліматичних змін перебувають у центрі уваги економічної політики. Уряди розробляють політичні стратегії та законодавчі ініціативи для зниження викидів парникових газів, впровадження технологій уловлювання вуглецю та захисту довкілля, що впливає на економічну діяльність. Це має вияв: по-перше, у політиці адаптації до змін клімату, яка є фінансово витратною та потребує значних інвестицій, що націлених на протистояння супутнім ризикам; по-друге, «у політиці пом'якшення наслідків зміни клімату, що передбачає свідоме обмеження економічної діяльності або впровадження циркулярних моделей в економіці, щоб знизити її вплив на клімат. Альтернативною стає політика зеленого та енергетичного переходу, яка реалізується через впровадження зелених технологій або технологій, заснованих на відновлюваних джерелах енергії, що одночасно сприяють економічному зростанню, але також призводять до зменшення викидів парникових газів» (Яценко, Панченко & Івашченко, 2024, с. 84).

Власне у викиді значної кількості вуглекислого газу та інших парникових газів під час спа-

лювання викопного палива вбачають головні причини глобального потепління та зміни клімату. Зниження викидів парникових газів і збільшення використання відновлювальних джерел енергії є ключовими для обмеження впливу зміни клімату. У цьому зв'язку ставиться мета досягнення чистих нульових викидів, що означає досягнення балансу між викидами парникових газів і їхнім виведенням з атмосфери. На досягнення нульового чистого балансу парникових газів в атмосфері спрямована глобальна ініціатива – план «Net Zero» (Жаровська & Бобко, 2024, с. 48). Його мета полягає в тому, щоб кількість викидів парникових газів дорівнювала кількості, яку видаляють або компенсують за допомогою природних або технологічних засобів. Основна ідея полягає у зменшенні забруднення через перехід на відновлювані джерела енергії, підвищення енергоефективності, а також впровадження технологій з уловлювання та зберігання вуглекислого газу. Країни, компанії та організації зобов'язуються досягти цього балансу до визначеного року (зазвичай до 2050 року), що допомагає стримувати зміну клімату та сприяє сталому розвитку.

Отже, кліматичні зміни як фактор економічної політики відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки впливають на всі аспекти економічного розвитку держави. Зміни клімату стимулюють перехід до відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та впровадження інноваційних технологій, зумовлюють потребу у великих інвестиціях у науково-технічний розвиток та інфраструктуру та політичних стратегіях та законодавчих ініціативах для зниження викидів парникових газів, впровадження технологій

уловлювання вуглецю та захисту довкілля, що впливає на економічну діяльність.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Екологічні виклики визначатимуть пріоритети економічної політики, сприяючи балансу між економічним зростанням і охороною довкілля. Економічна політика України має інтегрувати екологічні питання в усі аспекти національної стратегії відновлення. Вона також здатна зробити свій внесок у мінімізацію загрози глобального голоду, продовжуючи виробництво та експорт зернових та запроваджуючи новітні підходи щодо аграрного виробництва. Кліматичні зміни як фактор економічної політики стимулюватимуть перехід до відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та впровадження інноваційних технологій. Реалізація «зеленої» економіки та впровадження інноваційних технологій стане ключовим фактором для успішної післявоєнної відбудови, забезпечення сталого розвитку та збереження екологічної безпеки.

Як перспектива для подальших розвідок актуальним є поглиблений аналіз комплексного впливу воєнних дій на стан довкілля, зокрема вивчення довгострокових ризиків для екосистем та здоров'я населення. Потребує конкретизації механізм практичної реалізації концепції «зеленої реконструкції» у поєднанні з використанням відновлюваних джерел енергії та інноваційних технологій. Перспективним напрямом також є дослідження інноваційних моделей аграрного виробництва в умовах кліматичних змін і воєнних руйнувань, що дозволить забезпечити продовольчу безпеку та зменшити загрозу глобального голоду.

Список використаних джерел

Васильєва С. Д. Екологічні реформи як основа зеленого відновлення України. Науково-практична конференція «Відновлення України у повоєнні часи: виклики, стратегічні пріоритети, ресурсне забезпечення і потенціал майбутнього розвитку». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2024. С. 56-57. URL: <https://jrupp.donnu.edu.ua/article/view/16491> (дата звернення: 10.02.2025).

Глава МАГАТЕ закликав «до військової стриманості» та переконався, що українські АЕС – під потужним обстрілом. ZN, UA, 29 листопада, 2024. URL: <https://zn.ua/ukr/war/hlava-mahate-zaklikav-do-vijskovoji-strimanosti-ta-perekonavsja-shcho-ukrajinski-aes-pid-potuzhnim-obstrilom.html> (дата звернення: 9.02.2025).

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення: 11.02.2025).

«Зелене» повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. Київ: ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2022. 32 с.

Екологічні наслідки війни в Україні та перспективи зеленої реконструкції. OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine, 1 липня 2022. URL: <https://www.oecd.org/uk/publications/a7bd20e4-uk.html> (дата звернення: 9.02.2025).

Жаровська І., Бобко А. Енергетична безпека України: екологічні та військові загрози. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2024. Том. 11. № 3 (43). С. 46-51. URL: <https://doi.org/10.23939/law2024.43.046> (дата звернення: 12.02.2025).

Орхіменко О.О., Жуковська О.А. Загроза глобального голоду: Україна у системі продовольчої безпеки. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 27. С. 17-25. URL: <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/298414> (дата звернення: 11.02.2025).

Протидія зміні клімату. Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/diynist/klimat#:~:text=> (дата звернення: 11.02.2025).

Річниця підриву Каховської ГЕС: екологічні наслідки підриву та як вона виглядає зараз, Екополітика, 6 червня 2024. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/sogodni-richnitsya-pidrivu-kahovskoi-ges-ekologichni-naslidki-pidrivu-ta-yak-vona-viglyadaie-zaraz/> (дата звернення: 10.02.2025).

Світовий голод: причини, наслідки, ризики, статистика, історія та заходи боротьби з проблемою. *W-bank*, 25.11.2022. URL: <https://www.worldbank.org.ua/3858-svitoviy-golod.html> (дата звернення: 11.02.2025).

Скоробогатова Н. Є. Імплементція досвіду ЄС щодо переходу до міської зеленої економіки як модель після-воєнного відновлення українських міст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарств*. 2022. Випуск 44 (специвипуск). С. 96-102.

Чупак О. Зміна клімату (Climate Change) та її вплив на економіку: аналізуємо прогнози ООН та уряду США. УССД, 10.05.2021. URL <https://ussd.org.ua/2021/05/10/zmina-klimatu-climate-change-ta-yiyi-vplyv-na-ekonomiku-analizuemo-prognozy-onn-ta-uryadu-ssha/> (дата звернення: 12.02.2025).

Яценко, О., Панченко, В., Івашенко, О. Кліматичні обмеження економічного зростання як виклики фінансування міжнародних інвестиційних проєктів у сфері циркулярної економіки. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. 332(4). С. 82-89. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-11> (дата звернення: 12.02.2025).

Climate Science Special Report: Fourth National Climate Assessment, Volume I [Wuebbles, D.J., D.W. Fahey, K.A. Hibbard, D.J. Dokken, B.C. Stewart, and T.K. Maycock (eds.)]. 2017 U.S. Global Change Research Program, Washington, DC, USA, 470 pp. URL: <https://science2017.globalchange.gov/> (дата звернення: 12.02.2025).

Devereux S. Famine in the Twentieth Century. IDS Working Paper, 2000 issue 105. URL: <https://www.ids.ac.uk/publications/famine-in-the-twentieth-century/> (дата звернення: 11.02.2025).

Famine that Kills : Darfur, Sudan, Oxford : Clarendon Press, Revised edition, 2005.

FAO. World Food and Agriculture. Statistical Yearbook. Rome, 2022. URL: <https://doi.org/10.4060/cc2211en> (дата звернення: 11.02.2025).

Waal de Alex. Mass Starvation: The History and Future of Famine, Polity Press, 2017.

Waal de Alex The Vanishing Point of the Laws of War. Almost all modern famines, including those in Yemen and Tigray, are caused by tactics of war. What would it take to prevent them? The New York Review, September 11, 2022. URL: <https://www.nybooks.com/online/2022/09/11/the-vanishing-point-of-the-laws-of-war-famine/>. (дата звернення: 11.02.2025).

References

Vasylieva, S. D. (2024). Ecological reforms as the basis of green recovery of Ukraine. In Recovery of Ukraine in post-war times: Challenges, strategic priorities, resource provision and potential of future development (pp. 56–57). Donetsk National University named after Vasyl Stus. <https://jrpp.donnu.edu.ua/article/view/16491>.

ZN.UA. (2024, November 29). IAEA head called for "military restraint" and confirmed that Ukrainian nuclear power plants are under heavy shelling. <https://zn.ua/ukr/war/hlava-mahate-zaklikav-do-vijskovoji-strimanosti-ta-perekonavsja-shcho-ukrajinski-aes-pid-potuzhnim-obstrilom.html>.

Additional Protocol to the Geneva Conventions of 12 August 1949 relating to the protection of victims of non-international armed conflicts (Protocol II). (1977, June 8). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text.

Resource and Analytical Center «Society and Environment». (2022). Green post-war recovery of Ukraine: Vision and models. Analytical note.

OECD. (2022, July 1). Environmental consequences of the war in Ukraine and prospects for green reconstruction. OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine. <https://www.oecd.org/uk/publications/a7bd20e4-uk.html>.

Zharovska, I., & Bobko, A. (2024). Energy security of Ukraine: Environmental and military threats. *Visnyk of the National University "Lviv Polytechnic". Series: Legal Sciences*, 11(3[43]), 46–51. <https://doi.org/10.23939/law2024.43.046>

Orkhimenko, O. O., & Zhukovska, O. A. (2023). The threat of global hunger: Ukraine in the food security system. *Economic Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*, 27, 17–25. <https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/298414>

Ecoaction. (n.d.). Combating climate change. <https://ecoaction.org.ua/diynist/klimat#:~:text=>

Ecopolitics. (2024, June 6). Anniversary of the Kakhovka HPP explosion: Environmental consequences and current situation. <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/sogodni-richnitsya-pidrivu-kahovskoi-ges-ekologichni-naslidki-pidrivu-ta-yak-vona-viglyadaie-zaraz/>.

W-bank. (2022, November 25). World hunger: Causes, consequences, risks, statistics, history, and measures to combat the problem. <https://www.worldbank.org.ua/3858-svitoviy-golod.html>.

Skorobohatova, N. Ye. (2022). Implementation of EU experience in the transition to urban green economy as a model for post-war recovery of Ukrainian cities. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 44(Special Issue), 96–102.

Chupak, O. (2021, May 10). Climate change and its impact on the economy: Analyzing UN and US government forecasts. USSD. <https://ussd.org.ua/2021/05/10/zmina-klimatu-climate-change-ta-yiyi-vplyv-na-ekonomiku-analizuemo-prognozy-onn-ta-uryadu-ssha/>.

Yatsenko, O., Panchenko, V., & Ivashchenko, O. (2024). Climate restrictions on economic growth as challenges for financing international investment projects in the field of circular economy. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 332(4), 82–89. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-11>.

Wuebbles, D. J., Fahey, D. W., Hibbard, K. A., Dokken, D. J., Stewart, B. C., & Maycock, T. K. (Eds.). (2017). Climate science special report: Fourth National Climate Assessment, Volume I. U.S. Global Change Research Program. <https://science2017.globalchange.gov/>.

- Devereux, S. (2000). Famine in the twentieth century. IDS Working Paper, (105). <https://www.ids.ac.uk/publications/famine-in-the-twentieth-century/>.
- Devereux, S. (2005). Famine that kills: Darfur, Sudan (Revised ed.). Oxford: Clarendon Press.
- Food and Agriculture Organization [FAO]. (2022). World food and agriculture: Statistical yearbook. Rome. <https://doi.org/10.4060/cc2211en>.
- Waal, A. (2017). Mass starvation: The history and future of famine. Polity Press.
- Waal, A. (2022, September 11). The vanishing point of the laws of war. The New York Review. <https://www.nybooks.com/online/2022/09/11/the-vanishing-point-of-the-laws-of-war-famine/>.

ILLIA, SAHAIDAK – PhD in Economics,
Doctoral Candidate at the Department of Social Philosophy,
Philosophy of Education, and Educational Policy,
Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine)
E-mail: i.v.sahaidak@udu.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8622-3704>

ENVIRONMENTAL CHALLENGES AS A FACTOR IN THE FORMATION OF MODERN ECONOMIC POLICY

Abstract

The article explores the interconnection between environmental challenges, war, climate change, and economic policy. The urgency of the problem is due to the need to form a new model of economic policy, in which the environmental and climate components will become not a supplement, but the core of the recovery and long-term development strategy. This requires not only institutional changes, but also a reorientation of the entire system of public administration to the principles of the "green" economy, energy efficiency, renewable energy and social responsibility. The purpose of the article is to substantiate the need to integrate environmental, climate and food aspects into the modern economic policy of Ukraine. The author analyzes how environmental pollution, destruction of infrastructure, depletion of natural resources, and the threat of technogenic disasters amid the war in Ukraine influence the priorities of national economic policy. The concept of Ukraine's «green reconstruction» and the principle of «building back greener» are highlighted, aiming to integrate environmental standards into post-war recovery processes. The article presents examples of large-scale environmental damage, including the destruction of the Kakhovka Hydroelectric Power Plant, shelling of nuclear power plants and industrial facilities, as well as their long-term consequences for public health and ecosystems. Additionally, threats of global hunger are identified, linked to military conflicts, climate change, and disruptions in global food supply chains, particularly as a result of Russia's aggression against Ukraine. The purpose of the article is to justify the necessity of integrating environmental and food security aspects into all levels of Ukraine's economic planning and policymaking. Emphasis is placed on transitioning to a green economy, the adoption of renewable energy sources, energy efficiency, and innovative technologies in the context of sustainable development and global security. It is concluded that climate change as a factor of economic policy will stimulate the transition to renewable energy sources, increase energy efficiency and implement innovative technologies. The implementation of a "green" economy and the implementation of innovative technologies will be a key factor for successful post-war reconstruction, ensuring sustainable development and maintaining environmental safety.

Key words: economic policy, ecology, green reconstruction, climate change, war, food security, sustainable development, renewable energy, global hunger.

© The Authors(s) 2025
This is an open access article under
The Creative Commons CC BY license

Received date 10.10.2025
Accepted date 15.11.2025
Published date 10.12.2025

How to cite: Сагайдак, Ілля. Екологічні виклики як фактор формування сучасної економічної політики. HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 25(102). P. 138–146.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-25-102-15>